

ENGLESKIKKELSER GENNEM 5000 ÅR

BAGGRUNDSTEKST 5

MELLEMVÆSNER

Lige så længe mennesket har haft religiøse forestillinger om en kraft større end dem selv, en kraft udenfor dem selv, lige så længe har mennesket haft forestillinger om "mellemvæsner", væsner som forbandt denne verden og det, der lå hinsides. Væsner, som forbandt det guddommelige og mennesket selv.

Disse mellemvæsner har man forestillet sig meget forskelligt i de forskellige religioner - både hvad angår udseende og funktion, men der er ingen tvivl om, at forestillingerne har præget hinanden gennem tiden. Og med tiden fik mellemvæsnerne det navn, som de fleste bruger i dag: engle.

SFINKSEN

De ældste mellemvæsner, man kender til, kender de fleste i dag uden at forbinde dem med engle, men de har haft stor betydning for forestillingen om engle i Det Gamle Testamente. Det drejer sig om den ægyptiske sfinks, som senere prægede både den babylonske og den assyriske religion og siden jødedommen og den græske mytologi.

Sfinksen i Giza - ca. 2.700 f.Kr

De ældste spor af sfinksen er omkring 5000 år gamle. Sfinksen var et magtfuldt og frygtet væsen med en dyrekrop (oftest en løve) og et menneskehoved og ofte ørnevinger.

Nogle opfattede sfinksen som et frygtindgydende monster, andre som et væsen, man kunne bede

om beskyttelse mod det onde. Med tiden vandt den sidste forestilling indpas, og sfinksen blev en form for vogtervæsen, som beskyttede grave, paladser og hellige steder mod tyveri. Den mest kendte sfinks er netop vogter af de kongelige grave ved den store pyramide i Giza.

DE GRÆSKE "GUDEENGLE"

Også den græske mytologi har haft stor betydning for de bibelske og senere kristne forestillinger om engle.

Det drejer sig især om tre græske guder, der har præget forestillingen om engle: Niké, Hermes og Eros. Sidstnævntes indflydelse kan man dog først spore i renæssancen i det 15. århundrede.

Niké

Niké var den græske gudinde for sejr (ordet Niké betyder sejr). Af samme årsag har det kendte skomærke fået sit navn. Niké var personificeringen af kamp, kraft og styrke - tre egenskaber, som også blev kendetegnende for især kampengle. Men Nikés største indflydelse på forestillingen om engle var måske hendes udseende - et kraftfuldt bevinget menneske.

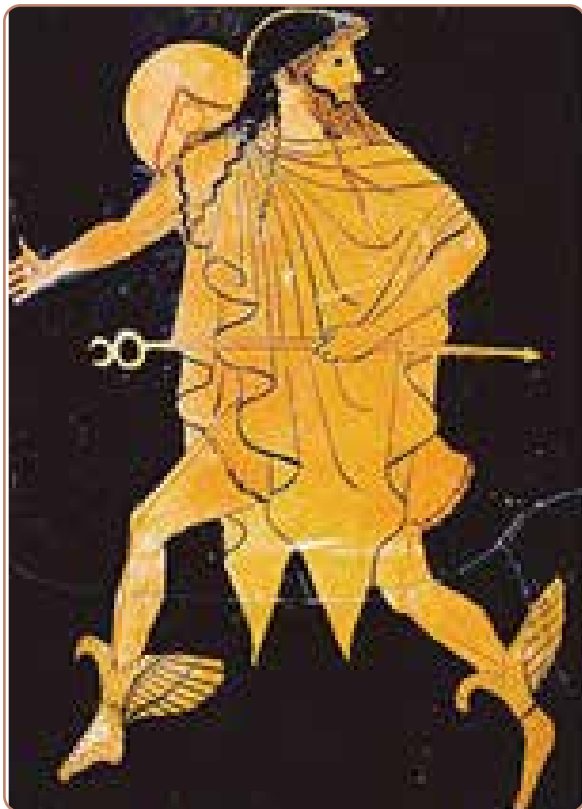

Den hovedløse statue af Niké fra øen Samothrake - ca. 200 f.Kr.

BAGGRUNDSTEKST 5

Hermes

For guden Hermes var det mere hans funktion end hans udseende, der prægede forestillingen om engle - eller var det omvendt engleforestillingerne, der prægede Hermes? Det er faktisk svært at sige. Hermes var gud for veje og rejser og regnedes for de rejsendes beskytter. Derudover var Hermes både gudernes sendebud til mennesker på jorden, og den der ledte de døde til dødsriget Hades. Alle tre funktioner blev helt centrale for de senere forestillinger om både budbringer- og hjælperengle. I øvrigt blev Hermes også afbilledet med små vinger - omend hans sad på støvlerne eller ved anklerne.

Hermes gengivet på en græsk krukke - ca. 3. årh. f.Kr.

Forestillingerne om engle i Bibelen dumpede altså ikke pludseligt ned fra himlen, men blev til over flere årtusinder, men først med jødedommen og kristendommen blev betegnelsen engle brugt.

DE BIBELSKKE ENGLE OG DEN TIDLIGE KRISTNE TRADITION

I Baggrundstekst 3 beskrives de bibelske engle mere indgående - både de mere fantasifulde gammeltestamentlige engle og de nyttestamentlige engle, der ligner almindelige mennesker - eller rettere mænd, for der findes ingen beskrivelser af kvindelige engle i Bibelen.

Ganske tidligt i den kristne kunsthistorie fokuserede man på englene som lysvæsner, da de flere steder i Bibelen netop forbindes med lys og renhed. Langt de fleste engle blev herefter enten afbilledet omgivet af lys eller fik en krone af lys, en såkaldt glorie, om hovedet.

Man ville også gerne markere, at engle var luftige og himmelske væsener, der forbandt himmel og jord. Derfor begyndte man at gengive englene med vinger, hvilket også stemte overens med nogle bibelske beretninger, hvor engle beskrives som bevingede væsner.

Kirkefaderen Tertullian skrev omkring år 200 således: "Alle ånder har vinger, både engle og dæmoner". Alligevel gik der flere hundrede år, før det blev rigtig udbredt at portrættere engle med vinger.

I øvrigt er det ældste bevarede kristne maleri af en engel fra samme periode. Det forestiller sandsynligvis Bebudelsen, hvor Gabriel fortæller Maria, at hun skal føde Jesus. Gabriel er uden vinger, men en glorie anes.

Bebudelsen fra Priscillas grav i Rom - ca. 250 e.Kr.

BAGGRUNDSTEKST 5

ENGLE I MIDDELALDEREN

Engleskikkelserne blev voldsomt populære i den tidlige Middelalder. De var gode, smukke, stærke og magtfulde. Man digtede videre på beretningerne om engle. Man personificerede dem. Gav dem navne og tildelte dem attributter, der skulle gøre dem lettere at adskille og genkende. På mange måder blev engletroen startskuddet til den senere helgendyrkelse.

Englene blev så populære i folkereligiositeten, at man fra kirkens side gjorde flere forsøg på at nedtone englenes betydning. Man frygtede simpelthen, at engletroen ville overskygge tilbedelse af Gud. For at forhindre, at englene blev tilbedt som selvstændige guddommelige væsner, måtte man få lidt styr på alle de myriader af engle, der var dukket op. Man begyndte derfor fra kirkens side at kategorisere englene og standardisere den måde, de blev afbilledet på. Mest kendt blev Dionysios Areopagites' værk Det himmelske hierarki fra ca. 500 e.Kr. I dette værk blev engle placeret i et hierarki, og det blev slået fast, hvem der var øverst i hierarkiet, nemlig Gud. Kirken ville sikre, at engle forblev engle, og Gud forblev Gud. I Baggrundstekst 2 beskrives Dionysios Areopagites' værk mere indgående.

Som konsekvens af denne indsats blev alle engle fra omkring år 800 stort set gengivet på samme måde: en magtfuld mandsskikkelse med skinnende glorie og vinger. Englen var enten klædt i løse hvide klæder eller bar en rustning.

Bebudelsen fra altertavle i Siena af Simone Martini, o. år 1300

I Simone Martinis gengivelse af Bebudelsen er Gabriel afbilledet som en ung mand i hvide klæder. Han har fået vinger og glorie, og liljerne på billedet er netop en af Gabriels attributter.

De ældste gengivelser af engle i Danmark har vi fra Senmiddelalderen. Mange af de danske middelalderkirker er udsmykket med træudskæringer og kalkmalerier af engle. Både i Holbæk, Odsherred, Ringsted og Sorø er flere af kirkerne udsmykket med engle, men ikke alle stammer fra Middelalderen. Mest kendt af dem alle er nok kalkmaleriet i Højby Kirke. Kalkmaleriet fra o. 1380 forestiller ærkeenglen Michael, der vejer menneskers gerninger på Dommens dag. Dette kalkmaleri bliver gennemgået mere detaljeret i Baggrundstekst 6.

Engle i Gotikken

I Gotikken (ca. 1200-1500) blev portrættingen af engle præget af tiggermunkenes idealer. Englene blev mindre magtfulde og prangende. I stedet lagde man vægt på at fremstille englene mere ydmyge, fromme, rene og kyske. Faktisk mistede englene op gennem gotikken deres maskulinitet og blev ofte fremstillet som kønsløse væsner. Tabet af englenes maskulinitet førte til, at kvindelige engle gjorde deres indtog i kirkekunsten fra 1400-tallet.

Gravide engle på træudskæring fra Saint Mary's Church i London, o. 1636

ENGLE I RENÆSSANCEN

Denne udvikling fortsatte op gennem Renæssancen (ca. 1400-1600). Indenfor kirkekunsten blev der lagt mere og mere vægt på englenes uskyld og renhed. Det tydeligste tegn på denne udvikling var fremkomste

BAGGRUNDSTEKST 5

komsten af børneengle, de såkaldte putti (flertal af putto). Disse putti optrådte i kunsten og i kirkerummet som uskyldige tjenere. De pegede på noget betydningsfuldt i billedet, legede, sang, lo eller græd. Disse putti var især præget af den græske kærlighedsgud Eros, der netop ofte blev portrætteret som en lille buttet dreng med vinger.

Nogle putti mistede helt deres krop og blev bevingede børnehoveder. Englebørnenes fremkomst var en væsentlig fornyelse i det kristne englebillede, og de har som bekendt bevaret deres plads i kunsten helt frem til nutidens reklameindustri og alverdens juleudsmykninger.

Mest kendt af alle putti er nok Rafaels i Det Sixtinske Kapel.

Rafaels putti fra Det Sixtinske Kapel, år 1513-14

ENGLE I BAROKKEN OG ROMANTIKKEN

Barokken og Romantikken (ca. 1600-1900) regnes almindeligvis for de århundreder, hvor fornuften og naturvidenskaben fik sit gennembrud. Den første halvdel af perioden kaldes derfor også for Oplysningstiden. Man skulle tro, at engletroen gik en hård tid i møde, da man i fornuftens navn begyndte at føre religionskritik, men faktisk blomstrede engletroen på ny op i denne periode. En forklaring kan være, at engletroen overlevede i kraft af folkeeventyr og folketro, der stortrivedes i Romantikken. Eventyrgenren fik sit gennembrud, og engle fik dér en særlige plads. Mange af H. C. Andersens eventyr rummer engle eller englelignende væsner. Ofte er englene her forbundet med død, og det var også den mest udbredte opfattelse af englenes opgave i Barokken og Romantikken. Engle førte de døde til

Gud, og de døde viste sig som engle for de levende. Især sidstnævnte var en nytolkning af engle.

En illustration af Vilhelm Pedersen til H.C. Andersens eventyr Engelen, 1905

Ud over eventyrene og folketroen optrådte englene også ét andet sted med ny gennemslagskraft - nemlig i salmedigtningen. Alle de store danske salmedigtere arbejdede med engleskikkelserne, og de optrådte i et utal af sammenhænge: både som budbringere, hjælpere, vogtere og kampengle - ja sågar som dødsengle.

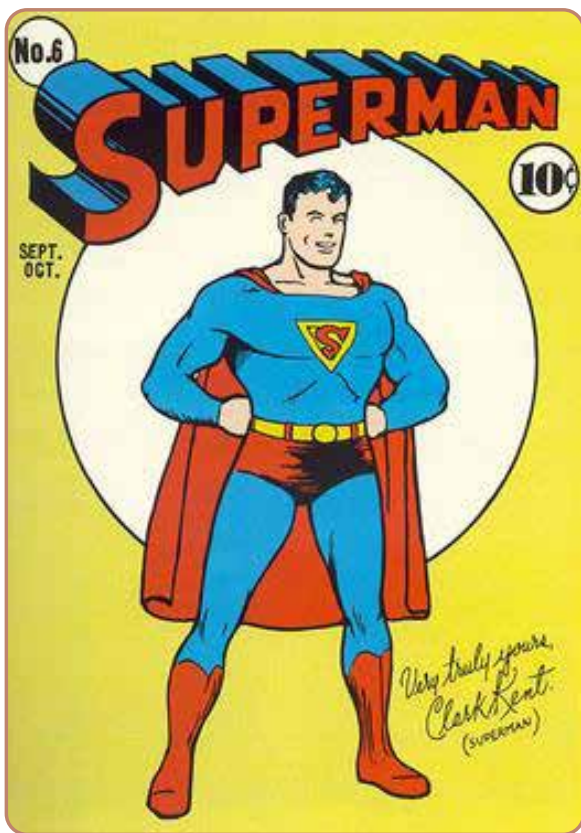
Denne mangfoldighed af engle og deres opgaver har været ved indtil i dag.

ENGLE I DAG

Fremstillingen af engle er i dag gået i to retninger. De uskyldsrene blide engle har gjort deres indtog i reklameverden. Overalt bruges de små engle i kommercielt øjemed - ikke mindst op til jul. Omvendt er de mere hårdtslående engle vendt tilbage i filmens verden, hvor de ofte hjælper helten i kampen mod det onde. Denne udvikling af englefiguren har fået sit helt eget udtryk - løsrevet fra sin religiøse kontekst - indenfor den meget populære genre: superhelte. Genren blev skabt af en gruppe

BAGGRUNDSTEKST 5

jødisk-amerikanske tegnere i 1930'erne. Superhelte så først dagens lys i tegneserieformatet, men siden er fulgt bøger, tegnefilm og spillefilm. Superhelte er selvfølgelig rent fiktive figurer, men man kan ikke komme udenom, at genren trækker på mange af de gamle forestillinger og fortællinger om engle. Tydeligst fremstår superhelten Superman. Han er kommet til jorden "udefra". Han kæmper ligesom engle mod det onde. Han flyver omkring og har andre superheltekræfter, der minder om engle. Som nyfødt blev han sendt fra den døende planet Krypton af sine forældre. Inden de sendte ham afsted, gav de ham navnet: Kal-El, der på hebraisk betyder: "Guds stemme", og det er jo faktisk det, alle Bibelens engle er. De taler for Gud og hjælper ham mere håndgribeligt.

Tegneserieforside af Superman 1940. Tegnet af Joe Shuster

Afbildningen af engle har på den måde ændret sig mange gange gennem de sidste 5000 år, og de er fulgt med tidens strømninger. Nogle gange har man ville betones deres styrke og mod. Andre gange deres ydmyghed og godhed eller hjælpsomhed. Og i dag kan man i stort set alle kulturer møde forskellige engle eller engleagtige væsner - både i film og bøger, i musik og hverdags sproget, og ja naturligvis også i religiøse og højtidelige sammenhænge såsom julen. Engle er kommet for at blive, hvad enten man tror på dem eller ej!

Nummer	Navn	Kendt i	Tale og sang	Vingefang	Styrke	Engleorden	Info
8	Vogter af paradis	ca. 2500 år					
25	Skytsengel	ca. 400 år	7	2 meter			
4	Hjælpende engel	ca. 2600 år	11	0 meter	4		
10	Seraf	ca. 2400 år	6				
5	Satan	ca. 2600 år	6				
6	Kerub	ca. 2500 år	3	10 meter	20	2. kor	Keruber er typiske vogtere
17	Tronengel	ca. 2600 år	6				
21	Mikaaïyl	ca. 1400 år	6	12 meter	20		I følge Koranen vogter Mikaaïyl de muslimske hellige steder så de ikke ødelægges.
28	Superman	89 år					
24	Putto	ca. 600 år	14	1 meter	1		I 1400-tallet begyndte man at male engle som børn. De skulle se søde, artige og uskyldige ud.